

The University of Tehran Press

Reevaluation of the International Narcotics-Control System in light of Cannabis Legalizations

Azade Sadeghi^{1✉} | Shima Arab Asadi²

1. Corresponding Author; Assistant Prof., Department of Law, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran. Email: Sadeghiazade@yahoo.com
2. Assistant Prof., Department of Law, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran. Email: Shima.arabasadi@gmail.com

Article Info	Abstract
<p>Article Type: Research Article</p> <hr/> <p>Pages: 1911-1939</p> <hr/> <p>Received: 2020/09/13</p> <p>Received in revised form: 2020/10/08</p> <p>Accepted: 2021/01/26</p> <p>Published online: 2023/12/22</p> <hr/> <p>Keywords: <i>international drug control system, international law, legalization of cannabis, prohibition approach, United Nations</i></p>	<p>The International Narcotics control system has imposed strict drug control policies in order to achieve a drug free world. However, ineffectiveness of these polices besides economic, social and health costs make them hard to support. In the meantime, special characteristic of cannabis has steered countries to take a new approach. Colorado and Washington have legalized cannabis. Canada, Uruguay and some other US states, joined this process. On the contrary, international drug control agencies have accused these countries for violating drug conventions. Therefore, the main question of the present study is to investigate how international drug control system will face with the cannabis legalization in the named countries? Accordingly, the purpose of this study is to analyze the developments of the international drug control system following the implementation of legalization policy. In this research, using descriptive and analytical methods, we seek to answer the main question by examining the pro-legalization states approaches, the position of international drug control agencies and member states of the drug conventions, also the drug conventions provisions, as well as the existing legal solutions to remove accusation of violating the conventions. Findings show that despite the resistance of international drug agencies, pro-legalization states have not yet given up on this policy, and other countries may even align themselves with them and make a new order to control drugs. These issues will confirm the research hypothesis on the necessity to review the international drug control system in the light of cannabis legalization.</p>
How To Cite	Sadeghi, Azade; Arab Asadi, Shima (2023). Reevaluation of the International Narcotics-Control System in light of Cannabis Legalizations. <i>Public Law Studies Quarterly</i> , 53 (4), 1911-1939. DOI: https://doi.com/10.22059/JPLSQ.2021.309216.2544
DOI	10.22059/JPLSQ.2021.309216.2544
Publisher	The University of Tehran Press.

انتشارات دانشگاه تهران

فصلنامه مطالعات حقوق عمومی

شاپا الکترونیکی: ۸۱۳۹-۲۴۲۳

دوره: ۵۳، شماره: ۴

زمستان ۱۴۰۲

Homepage: <http://jpls.ut.ac.ir>

بازنگری نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر در پرتو قانونی‌سازی کانابیس

آزاده صادقی^۱ | شیما عرب اسدی^۲

۱. نویسنده مسئول؛ استادیار، گروه حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران. رایانامه: Sadeghiazade@yahoo.com

۲. استادیار، گروه حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران. رایانامه: Shima.arabasadi@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی	<p>نظام بین‌المللی کنترل مواد تحت تأثیر رویکرد ممنوعیت، سیاست‌های سختگیرانه‌ای را برای تحقق جهان عاری از مواد به کشورها تحمیل کرده است. لکن عدم اثربخشی این رویکرد به‌همراه هزینه‌های اقتصادی، بهداشتی و اجتماعی فراوان، ادامه تعهد به آن را شک‌برانگیز کرده است. در این میان، ویژگی‌های منحصربه‌فرد کانابیس علاقه کشورها به تغییر رویکرد در این حوزه را بیشتر کرده است، چنانکه برای اولین بار کلرادو و واشنگتن بر خلاف تعهدات بین‌المللی، سیاست قانونی‌سازی را در خصوص این ماده مخدر اجرا کردند. سپس جریان قانونی‌سازی با همراهی کانادا، اروگوئه و چندین ایالت آمریکا ادامه یافت. در مقابل، نهادهای بین‌المللی کنترل مواد در موقعیت‌های مختلف این دولت‌ها را ناقض کنوانسیون‌های مواد مخدر شمردند که موجب شد تا کنترل کانابیس به مسئله‌ای چالش‌برانگیز برای جامعه بین‌المللی تبدیل شود. بنابراین، سؤال اصلی پژوهش حاضر، بررسی این موضوع است که نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر در راستای قانونی‌سازی کانابیس در برخی کشورها، با چه سرنوشتی روبه‌رو خواهد شد؟ بر همین اساس، هدف پژوهش حاضر بررسی تحولات نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر به‌دنبال اجرای سیاست قانونی‌سازی است. در این پژوهش، با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی تلاش می‌کنیم با بررسی رویکرد دولت‌های طرفدار قانونی‌سازی، موضع‌گیری نهادهای بین‌المللی کنترل مواد مخدر و کشورهای عضو کنوانسیون‌های مواد مخدر در قبال این جریان جدید، ملاحظه مفاد کنوانسیون‌های مواد مخدر و همچنین راهکارهای موجود برای رفع اتهام از مسئله نقض کنوانسیون‌ها، به پرسش اصلی پژوهش پاسخ دهیم. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که به‌رغم مقاومت نهادهای بین‌المللی، تاکنون دولت‌های طرفدار قانونی‌سازی از اجرای این سیاست منصرف نشده و حتی ممکن است کشورهای دیگر نیز با آنان همسو شوند و بر ساخت</p>
صفحات: ۱۹۱۱-۱۹۳۹	
تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۶/۲۳	
تاریخ بازنگری: ۱۳۹۹/۰۸/۱۸	
تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۰۷	
تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۲/۱۰/۰۱	
کلیدواژه‌ها: حقوق بین‌الملل، رویکرد ممنوعیت، سازمان ملل متحد، قانونی‌سازی کانابیس، نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر.	

نظم جدیدی برای کنترل مواد مخدر را ضروری بشمارند. آگاهی از این موضوعات به معنای تأیید فرضیه پژوهش در مورد ضرورت بازنگری نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر در پرتو قانونی‌سازی کانابیس خواهد بود.

صادقی، آزاده؛ عرب اسدی، شیما (۱۴۰۲). بازنگری نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر در پرتو قانونی‌سازی کانابیس. مطالعات حقوق عمومی، ۵۳ (۴)، ۱۹۱۱-۱۹۳۹. DOI: https://doi.com/10.22059/JPLSQ.2021.309216.2544	استناد
10.22059/JPLSQ.2021.309216.2544	DOI
	ناشر مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

۱. مقدمه

اعضای جامعه بین‌الملل برای رسیدن به جهان عاری از مواد^۱، سه کنوانسیون بین‌المللی را تصویب کردند^۲ تا در پرتو ممنوعیت‌های سختگیرانه، بتوانند این ایده را به واقعیت نزدیک سازند. لکن، پژوهش‌های تجربی واقعیت دیگری را به جامعه بین‌المللی نشان داده‌اند؛ بر مبنای نتایج ارزیابی‌های اثربخشی، این سیاست‌ها نه تنها اهداف مورد انتظار را محقق نساختند، بلکه میزان مصرف مواد مخدر را نیز افزایش داده‌اند (Caulkins, 2015: 2-3). مواردی همچون ارقام بسیار زیاد زندانیان مواد مخدر، پیامدهای اجتماعی و بهداشتی موجود و غیره، شکست رویکرد ممنوعیت را به‌عنوان مسئله‌ای گریزناپذیر مطرح کرد (صادقی، ۱۳۹۶: ۱۳۴-۱۴۳).

آگاهی از این موضوعات موجب شد تا دولت‌ها از سیاست‌های مشترک مبتنی بر رویکرد ممنوعیت فاصله بگیرند و هریک طرحی جدید را در خصوص مصرف مواد مخدر تدوین. در این میان، کانابیس^۳ به دلایلی خاص گزینه‌ای مناسب برای شروع بسیاری از اصلاحات کشورها به حساب می‌آید. ویژگی‌هایی همچون کشت بسیار آسان و کم‌خطر بودن در مقایسه با کوکائین، تریاک و هرویین، این گیاه را به مشهورترین ماده مخدر جهان تبدیل کرده است. از سوی دیگر، عادی شدن مصرف کانابیس در میان گروه‌های مختلف جامعه، سرزنش‌پذیری اجتماعی مصرف‌کنندگان را از بین برده و زمینه‌های اجرای سیاست‌های جرم‌زدایی را در بیشتر کشورها فراهم ساخته است (Coomber et al., 2016: 256-258). بدین ترتیب بسیاری از دولت‌ها در پناه جرم‌زدایی از مصرف و نگهداری مقادیر کوچک کانابیس، بازنگری‌های عمده‌ای را در سیاست‌های سرکوبگرانه انجام دادند. پرتغال یکی از این کشورهاست که با اتکا بر جرم‌زدایی از مصرف تمامی مواد مخدر به دستاوردهای مثبتی در کاهش آسیب‌های بهداشتی دست یافته است (تاتاری، ۱۳۹۸: ۹۹-۱۰۱).

در ادامه جریان اصلاحات، برخی کشورها با درک نیاز به تغییر شرایط، تصمیم گرفتند تا با اتکا بر ایده

1. A Drug Free World
2. Single Convention on Narcotic Drugs 1961
United Nations Convention on Psychotropic Substances 1971
United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988
3. Cannabis

کانابیس (شاهدانه)، گیاهی است که از بخش‌های مختلف آن ماری‌جوانا، حشیش، کنسانتره‌های کانابیس به دست می‌آید.
۴. عادی شدن مصرف مواد مخدر نظریه‌ای است که بر تغییر دیدگاه مردم در مورد مصرف مواد و پذیرش فرهنگی آن تأکید دارد (فرجیها و الله‌وردی، ۱۳۹۱: ۸۶-۸۷).

کنترل و مصرف مسئولانه (Emerson, 2019: 252)، سیاست قانونی‌سازی^۱ را در مورد کانابیس اجرا کنند. واشنگتن و کلرادو با تعیین چارچوب‌های قانونی برای عرضه کانابیس، نقطه عطفی را در جامعه بین‌المللی به وجود آوردند که از آن پس دیگر نمی‌توان از وفاق جهانی برای منع مطلق مواد مخدر صحبت کرد. در ادامه، همراهی دولت‌های اروگوئه و کانادا بر قدرت این جریان جدید افزود. در مقابل، همچنان که انتظار می‌رفت، هیأت بین‌المللی کنترل مواد مخدر^۲، کمیسیون مواد مخدر^۳ و دفتر مقابله با جرم و مواد مخدر سازمان ملل متحد^۴ در برابر رویگردانی کشورها از توافق پیشین، واکنش بسیار منفی نشان داده‌اند. اختلاف دیدگاه‌ها میان دولت‌های طرفدار قانونی‌سازی و نهادهای بین‌المللی ناظر بر کنترل مواد مخدر، کارایی نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر را در رابطه با این ماده مخدر به چالش کشیده و رابطه حقوقی میان این دولت‌ها و کنوانسیون‌های بین‌المللی را به مسئله اساسی تبدیل کرده است.

بر همین اساس، سؤال اصلی پژوهش حاضر، بررسی این موضوع است که نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر در راستای قانونی‌سازی کانابیس در برخی کشورها، با چه سرنوشتی روبه‌رو خواهد شد؟ برای پاسخ به این پرسش فرضیه ما نیز این‌گونه خواهد بود: به نظر می‌رسد بازنگری در نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر، با توجه به قانونی‌سازی کانابیس در کانادا، اروگوئه و برخی ایالت‌های دولتی آمریکا و همسو شدن سایر کشورها با این جریان جدید، مسئله‌ای ضروری است که موجب تغییر رویکرد حاکم بر کنترل کانابیس خواهد شد.

بنابراین، با توجه به سؤال و فرضیه مطرح‌شده، هدف پژوهش حاضر شناخت تحولات نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر به دنبال تصویب و اجرای سیاست قانونی‌سازی کانابیس در برخی کشورهای عضو کنوانسیون‌های مواد مخدر است.^۵

1. Legalization Policy
2. International Narcotics Control Board (INCB)

از این پس، هیأت ذکر می‌شود.

3. Commission On Narcotic Drug (CND)
4. United Nation Office on Drug and Crime (UNODC)

۵. واکاوی ادبیات تحقیق در زمینه قانونی‌سازی کانابیس در ایران بیانگر کمبود مطالعات در این زمینه است. به‌طور کلی پژوهش‌هایی در حوزه کنترل بین‌المللی مواد مخدر صورت گرفته است. برای نمونه بینازاده و ریسی در مقاله‌ای با عنوان «تحولات تقنینی و قضایی ناظر بر مبارزه با مواد مخدر در کشورهای اונگاس» رویکرد کشورهای مبدأ و مقصد مواد مخدر از جمله مکزیک، کلمبیا و افغانستان را تحلیل و تمایل آنها به تجدیدنظر در دیدگاه‌های سختگیرانه را بررسی کرده است. آنها با اشاره به مسائل مطرح‌شده در اونگاس ۲۰۱۶، تغییر در رژیم بین‌المللی کنترل مواد مخدر و اجرای اصلاحات در پرتو ملاحظات حقوق بشری را محتمل دانسته‌اند. شایگان و رحمانی نیز در مقاله‌ای با عنوان

به همین منظور، در بخش اول، سیاست‌های قانونی‌سازی کانابیس در پرتو نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر معرفی می‌شود. با توجه به واکنش منفی نهادهای بین‌المللی کنترل مواد مخدر در قبال قانونی سازی کانابیس و ضمانت‌اجراهای احتمالی، آگاهی از موضع‌گیری کشورهای پیشگام در برابر ادعای نقض کنوانسیون‌های مواد مخدر اهمیت دارد؛ بخش دوم مقاله به بررسی موضوع مذکور اختصاص خواهد داشت. پیرو اختلاف عمیق کشورها و جامعه بین‌المللی، برخی محققان به لزوم سازگار کردن عملکرد دولت‌های طرفدار قانونی‌سازی و کنوانسیون‌های مواد مخدر اشاره و راهکارهایی حقوقی را پیش روی کشورها نهاده‌اند که بررسی آنها موضوع بخش سوم پژوهش خواهد بود. بخش چهارم پژوهش نیز دیدگاه‌های نهادهای بین‌المللی کنترل مواد مخدر را در برابر این بحران جدید بررسی خواهد کرد. در فضای تشدید تنش‌های موجود، عملکرد سایر اعضای کنوانسیون نیز اهمیت فراوانی خواهد یافت که در بخش پنجم بررسی می‌شود. در نهایت، نتیجه‌گیری مقاله به تصمیمات احتمالی کشورها و امکان تغییر پیش‌فرض‌های موجود و اثبات یا رد فرضیه پژوهش می‌پردازد.

۲. روش‌شناسی پژوهش

انتخاب روش تحقیق، با توجه به اینکه چگونگی رسیدن به مقصد را برای محقق آشکار می‌سازد، از مهم‌ترین مراحل انجام پژوهش به‌شمار می‌آید. پژوهش حاضر با توجه به ماهیت موضوع و اهداف موردنظر، کیفی و از حیث روش، توصیفی-تحلیلی است. استفاده از این روش تحقیق به محقق کمک می‌کند تا با تمرکز بر تبیین چرایی و چگونگی پدیده‌ها، و تحلیل ارتباط میان آنها به‌طور عمیق موضوعات مورد مطالعه را از زوایا و سطوح مختلف بررسی و از این طریق، اطلاعات باارزشی برای

«ضرورت همسویی مجلس شورای اسلامی با تعهدات بین‌المللی دولت در مقابله با جرائم مرتبط با مواد مخدر و روان‌گردان» محدود کردن مجازات اعدام در جرائم مواد مخدر را با توجه به الزامات حقوق بشری از وظایف مجلس شورای اسلامی دانسته‌اند. در ادامه نیز قربانی در مقاله‌ای با عنوان «بررسی مقایسه‌ای نقاط ضعف و قوت کنوانسیون‌های ۱۹۶۱، ۱۹۷۱ و ۱۹۸۸ مواد مخدر و روان‌گردان و تبیین وجوه اشتراک و افتراق آنها با قوانین داخلی جمهوری اسلامی ایران» پس از توصیف این کنوانسیون‌ها به تشریح نقاط ضعف مقررات موجود در زمینه ضبط، توقیف اموال و عواید ناشی از قاچاق، عملیات کنترل تحت نظارت و امور آموزشی و پژوهشی پرداخته‌اند. از این حیث، مطالعه سیاست قانونی‌سازی کانابیس به‌عنوان یکی از نوآوری‌های حقوقی در سیاست کنترل مواد در پژوهش‌های داخلی بازتاب نیافته است. به تبع آن، وضعیت نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر پس از تصویب سیاست‌های قانونی در پژوهش‌های داخلی ناشناخته باقی مانده است.

سیاستگذاری و اصلاح سیاست‌های موجود در علم حقوق فراهم کند (دلاور، ۱۳۷۴: ۲۵۵). در واقع، دستیابی به درک عمیق راجع به موضوع و عدم تأکید بر ارائه اطلاعات کمی رسالت اصلی پژوهش‌های کیفی است. در راستای همین امر، در پژوهش حاضر تلاش می‌شود تا قانونی‌سازی کانابیس به‌عنوان یک پدیده حقوقی در نظام حقوق بین‌الملل تشریح و رویکرد کشورها در ارتباط با این پدیده در مقابل تعهدات آنها در قبال کنوانسیون‌های مواد مخدر توصیف و تحلیل شود. نتایج حاصل از تحلیل رابطه کشورها با نهادهای بین‌المللی کنترل مواد مخدر، به آزمون فرضیه ما در رابطه با ضرورت بازنگری نظام حقوق بین‌المللی کنترل مواد مخدر با توجه به قانونی‌سازی کانابیس کمک خواهد کرد. بر همین اساس، محققان در پژوهش حاضر افزون بر استفاده از مقالات و تحقیقات علمی فارسی و غیرفارسی، با تمرکز بر تحلیل اسناد و مدارک مرتبط از جمله گزارش‌های هیأت بین‌المللی کنترل مواد مخدر، کمیسیون مواد مخدر و متن کنوانسیون‌های مواد مخدر تلاش کرده‌اند تا ادله لازم برای پاسخ به پرسش پژوهش و اثبات یا رد فرضیه را جمع‌آوری کنند و تحلیل‌های خود را در خصوص این موضوع ارائه دهند.

۳. نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر و قانونی‌سازی کانابیس؛ سرآغاز بحران

پذیرش رویکرد ممنوعیت به‌مثابه الگوی مداخله حقوقی کنترل مواد مخدر در اکثریت کشورها را می‌توان حاصل تلاش آنها در تصویب سه کنوانسیون بین‌المللی دانست. کنوانسیون واحد در مورد مواد مخدر مصوب ۱۹۶۱ اولین توافق کشورها برای تدوین نظم نوین بین‌المللی در خصوص مواد مخدر به‌شمار می‌رود. نگرانی حاصل از توسعه داروهای روان‌گردان بار دیگر کشورها را مجاب کرد تا با تدوین مقرراتی خاص این داروها را نیز تحت کنترل بین‌المللی قرار دهند. در همین زمینه تصویب کنوانسیون مواد روان‌گردان مصوب ۱۹۷۱ که مقرراتی تقریباً مشابه با کنوانسیون واحد دارد، اقدام مشترک دیگری برای شمول هرچه بیشتر رویکرد ممنوعیت بر جامعه بین‌المللی تلقی می‌شد. با وجود این، کشورها تصویب این دو کنوانسیون را برای هدف جهان‌عاری از مواد کافی ندانسته و تمایل خود را به اجرای رویکردهای سختگیرانه‌تر نشان دادند و با تصویب کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه قاچاق غیرقانونی مواد مخدر و داروهای روان‌گردان در سال ۱۹۸۸ خود را به اجرای سیاست‌های سختگیرانه‌تری متعهد ساختند (قربانی، ۱۳۹۵: ۵۸). بر همین اساس مقررات کنوانسیون با آگاهی از دغدغه‌های افزایش حجم تولید مواد مخدر و قاچاق آن، مبتنی بر مبارزه با هرگونه عرضه غیرقانونی مواد مخدر نوشته شده است (کوشا و شایگان، ۱۳۹۰: ۱۷۲-۱۷۳). بدین ترتیب نظم برآمده از این کنوانسیون‌ها بیانگر اشتراک فکری دولت‌ها در مقابله سرسختانه با عرضه مواد مخدر، پیشگیری از مصرف و درمان بزهکاران است. این رویکرد در مورد

کانابیس به‌عنوان مشهورترین ماده مخدر جهان نیز صدق می‌کند. مقررات کنوانسیون واحد، کانابیس را همانند کوکابین و هرویین تحت سختگیرانه‌ترین رژیم کنترل، یعنی ماده‌ای به‌شدت اعتیادآور و بدون فایده پزشکی طبقه‌بندی^۱ کرده است (جدول‌های یک و چهار کنوانسیون واحد). در کنوانسیون روان‌گردان نیز THC^۲ به‌عنوان یک داروی روان‌گردان در جدول دوم درج شده است.

ماهیت سختگیرانه مقررات کنوانسیون نه‌تنها در زمینه عرضه مواد مخدر، بلکه در سیاست‌های ناظر بر مصرف نیز بازتاب یافته است. به‌طور کلی، کنوانسیون واحد بر اساس مقررات ماده ۴ مصرف مواد را تنها با اهداف پزشکی و علمی پذیرفته است. دولت‌های عضو کنوانسیون ۱۹۸۸ نیز با جرم‌انگاری نگهداری مواد مخدر و روان‌گردان برای مصرف شخصی، آگاهانه خود را متعهد به اجرای سخت‌گیرانه‌ترین رویکرد ساختند. البته مفهوم «محدودیت‌های قانون اساسی»^۳ تا اندازه‌ای توانسته است نوعی انعطاف‌پذیری را در چارچوب رویکرد جرم‌انگاری پیش‌بینی و تعیین مجازات کیفری را «بنا به نظر»^۴ دولت مربوطه واگذار کند.^۵ به‌عبارت دیگر، دولت‌ها می‌توانند بنا بر ملاحظات اساسی خود در جرم‌انگاری نگهداری از مواد مخدر برای مصرف شخصی قائل به اجرای ضمانت‌اجرای غیر کیفری شوند. از این حیث، ماده ۳ (۲) کنوانسیون ۱۹۸۸، با اینکه نگهداری، خرید و کشت مواد مخدر برای مصرف شخصی را جرم دانسته، ولی اعضا را ملزم کرده است تا مرتکبان این رفتارها را با رعایت اصول اساسی و مفاهیم بنیادین نظام داخلی، مجازات کند (Panicker, 2016: 5).

درست بر اساس همین چارچوب انعطاف‌پذیری است که در ابتدا چندین ایالت آمریکا و سپس برخی کشورهای اروپایی و کانادا، مصرف و نگهداری مقادیر کم مواد برای مصرف شخصی را تحت سیاست‌های جرم‌زدایی یا کیفرزدایی قرار دادند. در ادامه نیز برخی کشورها با ارائه تفاسیر مبتنی بر

۱. کنوانسیون واحد، مواد مخدر را در چهار جدول قرار داده که مواد مندرج در جدول یک تحت سختگیرانه‌ترین رژیم هستند. مواد مندرج در جدول دو و سه از برخی مقررات معاف‌اند و مواد مخدر جدول چهارم علاوه بر اینکه مقررات جدول یک درباره آنها اجرا می‌شود، مشمول مقررات اضافی نیز می‌شوند. کانابیس و مشتقات آن در جدول یک و چهار کنوانسیون واحد طبقه‌بندی شده‌اند.

2. Tetrahydrocannabinol(THC)

تتراهیدروکانابینول یکی از ترکیبات مؤثر در کانابیس است.

3. Constitutional Limitation

4. In the opinion of such Party

۵. بند الف پاراگراف ۱ ماده ۳۶ کنوانسیون واحد، جرم‌انگاری و تعیین مجازات کیفری برای کشت، تولید، نگهداری، بازاریابی، فروش و ... (هرگونه رفتار مخالف این کنوانسیون بنا به نظر دولت عضو) را برای اعضا، مطابق محدودیت‌های اساسی موجود در آن دولت، الزامی ساخته است.

بهداشت عمومی و اجرای برنامه‌های کاهش آسیب، اتاق‌های تزریق مواد و عرضه کانابیس در کافی شاپ‌ها، به دامنه سیاست‌های منعطفانه افزودند^۱ و نظام بین‌المللی مواد مخدر را در مسیر تحول قرار دادند (بینازاده و رئیسی، ۱۳۹۹: ۴۱۲ و ۴۱۷).

این موضوع موجب بروز اختلاف میان نهادهای بین‌المللی ناظر بر کنترل مواد مخدر و کشورها بر سر نقض کنوانسیون‌های مواد شد. هیأت بارها از طریق فرایند رسواسازی^۲، انحراف کشورها از اهداف و نقض روح کنوانسیون را اعلام کرد، ولی در نهایت پس از سال‌ها انکار و مخالفت بالاخره پذیرفت که کنوانسیون‌های مواد مخدر استفاده از ضمانت‌اجراهای غیرکیفری را برای نگهداری شخصی و مصرف کانابیس، مجاز می‌دانند (Hall, 2018a: 1230).

با وجود میزانی از آزادی عمل در رابطه با مصرف در چارچوب مفهوم انعطاف‌پذیری، رویکرد کنوانسیون‌های مواد در بحث عرضه مواد مخدر بسیار متفاوت به نظر می‌رسد. دولت‌ها با هدف جهان‌گیری از مواد، سیاست ممنوعیت را به‌عنوان الگوی حاکم انتخاب و با تصویب سه کنوانسیون مهم تلاش کردند تا تشبیهات کیفری را برای ناقضان این نظام اجرا. در همین زمینه عدم تعیین هرگونه مقررات منعطفانه به قاعده اصلی برای سیاست‌های بخش عرضه مواد مخدر در نظام بین‌المللی تبدیل شد (Haase, 2019: 109-110). تأمین رفاه و سلامت بشر به‌عنوان هدف کنوانسیون واحد، موجب شد تا عرضه مواد مخدر بنابر ماده ۴ (c) تنها با هدف علمی و پزشکی مجاز باشد^۳ و بنابراین تمامی مقررات مندرج را باید در چارچوب همین نگرش سخت‌گیرانه تفسیر و آزادی عمل کشورها را محدود به همین موارد کرد. با آنکه هدف علمی و پزشکی در هیچ‌یک از کنوانسیون‌های مواد مخدر توصیف نشده است، ولی آنچه محققان بر آن توافق دارند این است که عرضه مواد مخدر برای نگهداری و مصرف تفریحی جزو این مفهوم قرار نمی‌گیرد. در راستای تقویت رویکرد ممنوعیت، ماده ۳ (۱) کنوانسیون ۱۹۸۸ نیز تولید، فروش، خرید، توزیع، تحویل، واردات و صادرات و هرگونه واسطه‌گری در امر مواد مخدر برشمرده در کنوانسیون واحد و کنوانسیون روان‌گردان را جرم شناخته است. بنابراین، اعضای کنوانسیون ۱۹۸۸ با جرم‌انگاری این رفتارها سخت‌گیرانه‌ترین رویکرد را در این حوزه به کار گرفتند.

۱. سیاست کاهش آسیب (Harm Reduction Policy) از طریق اجرای سازکارهایی همانند توزیع سرنگ رایگان، درمان نگهدارنده با متادون و غیره از مصرف‌کنندگان مواد حمایت می‌کند (رحیمی‌پور و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۹).

2. Naming and Shaming Process

۳. ماده ۴ (c) کنوانسیون واحد، تولید، صادرات، واردات، توزیع، تجارت، مصرف و نگهداری هرگونه مواد غیرقانونی را منحصرأ محدود به اهداف پزشکی و علمی می‌کند.

با وجود توافق قریب به اتفاق کشورها بر سر ممنوعیت عرضه مواد مخدر، به جز در مورد اهداف پزشکی و علمی، برخی از آنان، شکل‌هایی از عرضه کانابیس را آغاز کردند که بیشتر در مقوله ممنوعیت قرار می‌گرفت. رویکرد قانونی‌سازی، همسو با رویه یادشده، الگویی از عرضه کانابیس را معرفی می‌کند که خلاف کنوانسیون‌های بین‌المللی، اجازه توزیع، کشت، خرید و مصرف تفریحی کانابیس را می‌دهد. ایالت‌های کلرادو و واشنگتن، نخستین ایالت‌های دولتی‌اند که پیرو همه‌پرسی داخلی، قانونی‌سازی کانابیس را در سال ۲۰۱۲ تصویب و عرضه کانابیس را به شرکت‌های تجاری سپردند. سپس دولت اروگوئه با اتکا بر اقدامات این دو ایالت، قانونی‌سازی کانابیس را در سطح ملی در سال ۲۰۱۳ به تصویب رسانید و البته سیاست‌های دولتی سختگیرانه‌ای را برای توزیع آن اجرا کرد (Serné, 2017: 18). این جریان نه‌تنها متوقف نشد، بلکه با الحاق ایالت‌های کالیفرنیا، مین، ماساچوست و آلاسکا در سال ۲۰۱۶ و ورمونت در سال ۲۰۱۸، به این جریان بخش گسترده‌ای از جمعیت ایالات متحده تحت نظام قانونی‌سازی توانستند آزادانه به خرید و فروش و مصرف کانابیس بپردازند (Luc et al., 2020: 1-2). دولت کانادا نیز در اکتبر ۲۰۱۸ با تصویب قانون کانابیس در سطح فدرال و مجاز شمردن فعالیت‌های عرضه کانابیس در کل کشور، سیاست‌های قانونی‌سازی را وارد مرحله جدیدی کرد (Hall, 2018b: 1217).

این موضوع موجب ایجاد شکاف عمیقی میان کشورها در چگونگی کنترل مواد مخدر شده و نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر را وارد مرحله جدیدی از تعارض کرده است (Wodak, 2018: 1225-1226). در یک طرف جریان، هیأت قرار دارد که به‌رغم تعدیل دیدگاه‌های سختگیرانه در زمینه سیاست‌های جرم‌زدایی، کاهش آسیب و کیف‌زدایی، به صراحت الگوی قانونی‌سازی موجود را نقض هدف و موضوع کنوانسیون دانسته و در موقعیت‌های مختلف بر این موضع‌گیری اصرار ورزیده است (INCB, 2019: 111). در طرف دیگر، کشورهای قدرتمندی همانند کانادا و آمریکا هستند که سهم عمده‌ای در شکل‌گیری رویه بین‌المللی دارند. در این میان، رفع تنش میان دیدگاه‌های بین‌المللی کنترل مواد مخدر و کشورهای طرفدار قانونی‌سازی در گام اول نیازمند آن است تا این کشورها موضع خود را در قبال ادعای نقض کنوانسیون، به جامعه بین‌المللی اعلام کنند.

۴. موضع دولت‌های طرفدار قانونی‌سازی در زمینه کنوانسیون‌های مواد مخدر

تعهدات بین‌المللی برخاسته از کنوانسیون‌های مواد مخدر ایجاب می‌کند تا دولت‌های ایالات متحده، اروگوئه و کانادا خود را ملتزم به اجرای سیاست‌های پیش‌بینی‌شده در این نظام معاهداتی بدانند. به همین سبب، دولت‌های مذکور باید موضع خود را در قبال کنوانسیون آشکار کنند. نکته جالب آن است هریک از

دولت‌های مذکور چارچوب متفاوتی را برای دفاع از سیاست‌های قانونی‌سازی برگزیده‌اند که گاه کاملاً متعارض با یکدیگر است. در حقیقت، اثبات یا رد فرضیه مطرح شده در پژوهش مستلزم آن است که در ابتدا موضع‌گیری این دولت‌ها در خصوص نهادهای بین‌المللی ناظر بر کنترل مواد مخدر بررسی شود. این بخش وظیفه دارد تا رویکرد هریک از کشورها را در این رابطه تشریح نماید.

۱.۴. انکار نقض

دولت فدرال ایالات متحده پس از تصویب قانونی‌سازی کانابیس در واشنگتن و کلرادو، با تنظیم مموارندم در سال ۲۰۱۳، سیاست اولویت‌بندی تعقیب را در مورد فعالیت‌های عرضه کانابیس اجرا و از رسیدگی به جرائم خارج از مموارندم صرف‌نظر کرد. بر اساس مفاد مموارندم، اشخاص در ایالت‌های دولتی می‌توانند با رعایت شرایط مذکور در مموارندم به خرید، فروش، نگهداری و سایر رفتارهای مرتبط با کانابیس بپردازند (Caulkins et al., 2015: 23-24).

بر همین اساس، ایالات متحده آمریکا تلاش کرده است تا ضمن توجه به تعهدات بین‌المللی، به تغییر سیاست‌های داخلی خود اعتبار ببخشد. این کشور بر مبنای این استدلال که عرضه کانابیس بر اساس قانون فدرال هنوز جرم محسوب می‌شود (بینازاده و رئیسی، ۱۳۹۹: ۴۰۸)، رسماً مدعی عدم نقض کنوانسیون شده است.

هیأت رویکرد دولت آمریکا در استناد به محدودیت‌های ایالت‌های دولتی و فدرال را به دلیل مغایرت با ماده ۴۲ کنوانسیون واحد و ماده ۲۹ کنوانسیون ۱۹۶۹ وین در مورد حقوق معاهدات^۱، نادرست خوانده و اظهار کرد که قواعد معاهده نسبت به سرتاسر قلمرو سرزمینی اعضای آن الزام‌آور است و بنابراین، ایالات متحده باید تضمین کند که مقررات کنوانسیون در قلمرو سرزمینی ایالات نیز پابرجاست (Walsh & Jelsma, 2019: 267-268). از سوی دیگر، شناسایی مفهوم محدودیت‌های اساسی از سوی اعضای کنوانسیون‌های مواد، برای

۱. دولت فدرال محدودیت منابع عدالت کیفری را توجیهی برای اولویت‌های تعقیب کیفری محسوب و موارد ذیل را به‌عنوان موضوعات دارای اولویت در مموارندم معرفی کرده است:

پیشگیری از فروش کانابیس به اشخاص زیر سن قانونی، جلوگیری از فعالیت گروه‌های سازمان‌یافته، جلوگیری از ورود کانابیس به سایر ایالت‌ها، جلوگیری از اینکه این فعالیت‌ها دستاویزی برای بزهکاری یا عرضه سایر مواد مخدر شود، پیشگیری از وقوع خشونت یا استفاده از سلاح، جلوگیری از رانندگی تحت تأثیر مصرف کانابیس، پیشگیری از کشت کانابیس در نواحی فدرال.

۲. ماده ۲۹ کنوانسیون وین در مورد حقوق معاهدات:

قلمرو سرزمینی معاهدات: به استثنای مواردی که از معاهده یا از طرق دیگر قصد دیگری استنباط شود، معاهده برای هر طرف در تمامی قلمرو وی تعهدآور است.

دولت آمریکا این امکان را فراهم کرده تا از موضع عدم نقض کنوانسیون دفاع کند. اما به نظر می‌رسد که این قید در کنوانسیون تنها در زمینه جرائم مرتبط با مصرف معنادار باشد. افزون بر این، محققان بر این باورند که قانون اساسی یا قوانین فدرال ایالات متحده، محدودیت‌های اساسی را تعیین نکرده است و هیچ مقرره‌ای در مورد امکان عرضه غیرپزشکی کانابیس در آن وجود ندارد تا ایالات متحده بتواند در چارچوب آن از سیاست‌های ایالت‌های دولتی در این مورد دفاع کند. بلکه دولت فدرال تنها با تدوین یک موآندوم، مسئله تعقیب جرائم مرتبط با کانابیس را اولویت‌گذاری کرده است که این موضوع جزو محدودیت‌های اساسی موردنظر در کنوانسیون شمرده نمی‌شود (Boister, 2016: 16-17).

جدای از این، براونفیلد^۱ با اشاره به تغییر شرایط، به ضرورت وجود انعطاف‌پذیری برای پذیرش اصلاحات پیش‌بینی‌شده از سوی کشورها اعتراف و از تمامی دولت‌ها درخواست کرد تا در برابر سیاست‌های مختلف مواد مخدر مدارا کنند (Panicker, 2016: 43). بر این اساس، باید به دیدگاه کشورها در مورد اجرای رویکرد ممنوعیت یا قانونی‌سازی احترام گذاشته شود تا مجموعه اینها در کنار هم، توافق بر سر کنترل مواد مخدر را ماندگار سازد. این تفسیر خلاقانه که تحت عنوان «دکترین براونفیلد» نیز شناخته شده است (Haase, 2019: 112)، به ایالات متحده اجازه می‌دهد تا بحث نقض مفاد کنوانسیون را تمام‌شده بداند.

از سوی دیگر، دولت فدرال با توسل به محدودیت منابع تعقیب و اینکه کنوانسیون نوعی آزادی عمل در تعقیب جرائم بر اساس ماده ۳۶(۴) کنوانسیون واحد^۲ و ماده ۳(۱۱) کنوانسیون ۱۹۸۸^۳ برقرار کرده است، ادعای نقض کنوانسیون را رد کرد (Boister, 2016: 2-4). رویه دولت هلند در اجازه عرضه مواد مخدر در کافی‌شاپ‌ها با اتکا بر اصل موقعیت داشتن تعقیب^۴ به عنوان پشتیبان ادعای دولت آمریکا برای رفع مسئولیت مورد استناد قرار گرفت (Blickman, 2014: 3-4). لکن، الزام مندرج در ماده ۳(۶) کنوانسیون ۱۹۸۸ مبنی بر اینکه دولت‌ها بایستی تلاش کنند تا کلیه مقامات قانونی صلاحیتدار آنها از حداکثر اختیارات خود برای افزایش میزان اثربخشی اقدامات اجرایی جهت تعقیب جرائم مندرج در ماده ۳

1. Brownfield

براونفیلد، دستیار وزیر امور خارجه در امور بین‌الملل مواد مخدر و اجرای قوانین بود که پیشتر از ایده مبارزه با مواد مخدر حمایت می‌کرد.

۲. بند ۴ ماده ۳۶: هیچ‌یک از مفاد این ماده بر این اصل که تخلفات مندرج در این ماده باید مطابق قوانین داخلی کشورهای عضو تعریف، تعقیب و مجازات شوند اثر نمی‌گذارد.

۳. بند ۳ ماده ۱۱ کنوانسیون ۱۹۸۸ نیز به لزوم تعریف، تعقیب و مجازات اقدامات یادشده در کنوانسیون مطابق با قوانین داخلی کشورهای عضو تأکید می‌نماید.

4. Expediency Principle

کنوانسیون ۱۹۸۸ استفاده کنند، مانع استناد ایالات متحده به مسئله آزادی عمل و انعطاف‌پذیری کنوانسیون در این زمینه می‌شود.

هیأت نیز با پافشاری بر مسئله انحصار عرضه کانابیس به اهداف پزشکی و علمی بر اساس ماده ۴ کنوانسیون واحد، عملکرد ایالات متحده را نادرست دانسته است (Panicker, 2016: 15-16). اما به‌رغم این انتقادات، تعداد ایالاتی که قانونی‌سازی کانابیس را اجرا کردند، افزایش یافته و این موضوع در حالی صورت گرفته است که نهادهای ناظر، این کشور را به بازنگری سیاست‌های داخلی فراخوانده‌اند. البته دادستان کل دولت ترامپ، در راستای بازگشت به تعهدات بین‌المللی، موراندوم دولت پیشین را بی‌اعتبار اعلام کرد، ولی در ادامه رئیس‌جمهور در سال ۲۰۲۰ بار دیگر ایالت‌ها را در اجرای سیاست‌های قانونی سازی محق دانست. در نهایت، تصمیم دولت فدرال یا کنگره در این خصوص، موکول به تحولات بعدی در آینده خواهد بود. ولی در مجموع این فرایند گویای آن است که تحولات داخلی در ایالت‌های آمریکا بدون توجه به تعهدات بین‌المللی در حال پیشرفت است.

۲.۴. استناد به ملاحظات حقوق بشری و عدم رعایت مفاد کنوانسیون‌های مواد مخدر

دولت اروگوئه با توجه به نتایج ناامیدکننده رویکرد ممنوعیت و یافته‌های امیدوارکننده اصلاحات جدید، فرایند مدرنیزاسیون کنوانسیون‌های مواد مخدر را مسئله‌ای اجتناب‌ناپذیر تلقی و در پناه اقدامات انجام گرفته در واشنگتن و کلرادو، در سال ۲۰۱۳ قانونی‌سازی کانابیس را تصویب کرد (Panicker, 2016: 3). هدف این کشور از قانونی‌سازی حمایت از نوجوانان و تلاش برای حذف بازارهای غیرقانونی مواد مخدر اعلام شده است (کاوسی، ۱۳۹۸: ۱۰۸).

به باور مقامات رسمی این کشور، التزام به رعایت حقوق بشر ایجاب می‌کند تا مفاد کنوانسیون‌ها با توجه به جریان‌های اصلاح‌گرایانه که مبتنی بر معیارهای حقوق بشری هستند، بازنگری شوند. اصولاً هیأت و کمیسیون مواد مخدر بایستی تضمین کنند که اجرای مفاد کنوانسیون‌های مواد مخدر، حقوق بشر مصرف‌کنندگان را در معرض نقض قرار نمی‌دهد (Hall, 2018b: 1214) و به عدول از حقوق بنیادین بشر و تعلیق بهره‌مندی افراد حتی جنایتکارترین آنها از حقوق یادشده منجر نمی‌شود (ماده ۴ میثاق). اما به گواهی ادله تجربی، رویکرد ممنوعیت، آسیب‌های اجتماعی و بهداشتی فراوانی را برای مصرف‌کنندگان کانابیس به‌همراه داشته است. به همین سبب، مسئله مواد مخدر باید با توجه به موضوع حقوق بشر دوباره مفهوم‌سازی شود و رویکرد حقوق بشری به سیاست‌های کنترل مواد مخدر هسته اصلی و مرکزی سیاست‌های پیرامونی را تشکیل دهد (Barrett et al., 2020:355). این حقوق مرتبط

با مصرف‌کنندگان مواد مخدر عبارت‌اند از حق حیات افراد به‌عنوان یک حق ذاتی و غیرقابل تعلیق، منع سلب خودسرانه آزادی و امنیت شخصی، احترام به کرامت ذاتی انسان، تضمین حق بر سلامتی، بهداشت و رفاه برای تمامی افراد (شایگان و رحمانی کلاکوب، ۱۳۹۸: ۱۰۷).

با توجه به مقررات حقوق بین‌الملل، رعایت کنوانسیون‌های مرتبط با حقوق بشر از جمله میثاق بین‌المللی حقوق سیاسی و مدنی و میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در پرتو برتری منافع اساسی و بنیادین جامعه بین‌المللی، بر سایر کنوانسیون‌ها مقدم است و این برتری می‌تواند مجوزی برای عدم رعایت کنوانسیون‌های مواد مخدر تلقی شود؛ چراکه اقدامات دولت‌ها حتی در برخورد با جرائم نباید خود به نقض حقوق بشر منجر شود. بر اساس اظهارات مقامات رسمی اروگوئه، عرضه قانونی کانابیس در مقایسه با سیاست شکست‌خورده ممنوعیت، دستاوردهای بیشتری برای رفاه و بهداشت انسان‌ها به‌همراه دارد و از این جهت می‌تواند با قواعد کلی حقوق بین‌الملل (بشر) هماهنگ باشد. توجیه این عملکرد بر اساس حمایت از حقوق بشر مثبت^۱، اهداف طرفداران این رویکرد در تأیید سیاست‌های قانونی‌سازی را تأمین و به متعادل‌سازی رژیم کنترل بین‌المللی مواد و اهداف حقوق بشری کمک خواهد کرد (Walsh & Jelsma, 2019:268). اروگوئه برای دفاع از موقعیت خود، امکان هم‌اندیشی با هیأت را مطرح کرد، اما عکس‌العمل بسیار منفی دبیر هیأت موجب شد تا به‌تنهایی این جریان را ادامه ندهد (INCB, 2013: 96) و به‌جای آن قانونگذاری ملی در مورد کانابیس را با استدلال رعایت حقوق بشر کافی بداند.

۳.۴. اعلام تعارض

قانونی‌سازی کانابیس در سطح فدرال یکی از وعده‌های انتخاباتی حزب لیبرال جدید به رهبری جاستین ترو دو^۲ بود که در قالب تصویب قانون کانابیس در ۱۸ اکتبر ۲۰۱۸ به تحقق رسید (Sandhu et al., 2019: 399-400). بر همین اساس، وزیر بهداشت کانادا در ابتدای اجلاس ویژه مجمع عمومی سازمان ملل متحد (اونگس)^۳ (۲۰۱۶) قانونی‌سازی را به‌عنوان رویکرد اصلی و نقشه آینده این کشور برای حمایت از جوانان مطرح کرد. بار دیگر، وزیر بهداشت کانادا در مجمع عمومی سازمان ملل در ۲۰ آوریل ۲۰۱۶، جامعه بین‌المللی را از قصد جدی کانادا برای قانونی‌سازی مصرف تفریحی کانابیس – که به‌صراحت با

۱. منظور از حقوق بشر مثبت آن دسته از حقوقی است که مستلزم انجام اقداماتی (فعل مثبت) برای تحقق آنهاست. در نسل‌بندی‌های حقوق بشر عموماً حقوق نسل دوم یعنی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در دسته حقوق بشر مثبت قرار می‌گیرند.

2. Justin Trudeau

3. United Nation General Assembly Special Session (UNGASS)

نظام بین‌المللی حاکم بر کنترل مواد در تعارض است - آگاه کرد (Hoffman & Habibi, 2016: 215). مقامات رسمی این کشور، قانون جدید کانابیس را همسو با دغدغه‌های کنوانسیون در مورد رفاه و بهداشت انسان دانسته و از آن دفاع کرده‌اند.

پیرو همین گفتمان، وزیر امور خارجه کانادا در مجلس سنا در می ۲۰۱۸، به‌صراحت وجود تناقض میان بخش‌هایی از کنوانسیون‌های مواد و قانون جدید کانابیس را تکرار، ولی در عین حال، اعضای کنوانسیون را به بحث و بررسی برای ارائه راهکارهای حل مشکل کانابیس دعوت کرد (Haase, 2019: 113). در واکنش به اقدامات دولت فدرال کانادا، هیأت، این کشور را متهم به نقض قواعد بین‌المللی کرد، ولی در عین حال هیچ‌گونه پیشنهادی در مورد چگونگی تطبیق عملکرد کانادا با مقررات کنوانسیون مطرح نکرد.

۵. مسیرهای حقوقی پیش روی کشورها برای سازگاری با کنوانسیون‌های مواد مخدر

نص کنوانسیون‌های مواد مخدر و تجربه اقدامات کنونی کشورها بیانگر آن است که اصلاح کنوانسیون در آینده نزدیک، گزینه احتمالی به‌نظر نمی‌رسد.^۱ به همین سبب برخی پژوهشگران با این طرز تلقی که کشورها باید رویکرد خود را با کنوانسیون‌های بین‌المللی سازگار کنند، مسیرهای حقوقی را پیشنهاد داده‌اند که می‌تواند برای آشتی میان رویه‌های داخلی و مقررات کنوانسیون‌های مواد مخدر استفاده شود. از سوی دیگر، دامنه انعطاف‌پذیری کنوانسیون تا این اندازه نیست که قانونی‌سازی را هم به‌عنوان سیاست مورد حمایت به رسمیت بشناسد. بنابراین، در صورتی که کشورها بخواهند همسو با تعهدات بین‌المللی خویش باقی بمانند، باید تلاش کنند تا مسیرهای حقوقی جدیدی را در پیش گیرند (Bewley-Taylor, 2018: 1226-1228). امکان انتخاب یکی از این گزینه‌ها از سوی دولت‌های طرفدار قانونی‌سازی، ضرورت کاوش در این مسیرهای حقوقی را می‌طلبد.

۱. بر اساس مفاد کنوانسیون‌های مواد مخدر، هر کشوری می‌تواند پیشنهاد اصلاح کنوانسیون را به‌همراه استدلال‌های حامی آن به دبیر کل سازمان ملل ارسال کند. دبیر کل باید این پیشنهاد را به تمامی کشورهای عضو و شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد اعلام کند. در ادامه این فرایند، شورای اقتصادی اجتماعی می‌تواند کنفرانسی از اعضا را برگزار کند تا این موضوع به بحث گذارده شود. دولت‌های عضو بر اساس کنوانسیون واحد و کنوانسیون ۱۹۷۱، ۱۸ ماه فرصت اعلام نظرهای خود را دارند و بر اساس کنوانسیون ۱۹۸۸ این مدت ۲۴ ماه است. در صورت عدم ایراد، اصلاح قطعی شناخته می‌شود، ولی در صورت مخالفت حتی یک کشور عضو، پذیرش اصلاحات منوط به تصویب اکثریت اعضاست.

۵.۱. خروج از کنوانسیون و الحاق مجدد با حق شرط

به باور برخی محققان، اصلاح کنوانسیون‌های مواد مخدر با توجه به شرایط موجود، مستلزم انجام فرایندی طولانی است؛ البته اگر این فرایند با موفقیت به پایان برسد. به همین سبب، اقدامات یکجانبه کشورهای در تغییر تعهدات خود نسبت به کنوانسیون‌های مواد مخدر -در چارچوب ظرفیت‌های موجود در حقوق بین‌الملل- از نظر برخی حقوقدانان می‌تواند راهکار بهتری برای سازش میان الگوهای قانونی سازی داخلی و الزامات بین‌المللی تلقی شود. یکی از این اقدامات یکجانبه مهم، خروج از کنوانسیون و سپس الحاق مجدد به آن همراه با حق شرط است.

کنوانسیون ۱۹۶۹ وین در زمینه حقوق معاهدات، ممنوعیتی را برای خروج از کنوانسیون و الحاق مجدد همراه با حق شرط، در نظر نگرفته است، بنابراین دولت‌ها می‌توانند با رعایت شرایط مقرر از این فرایند برای تغییر تعهدات خود در برابر کنوانسیون‌های مواد مخدر استفاده کنند. رویه دولت بولیوی در مورد برگ کوکائین به مثابه یک سابقه موفقیت‌آمیز، مشروعیت این سازوکار را در خصوص کنوانسیون‌های مواد مخدر تأیید خواهد کرد. این کشور در سال ۱۹۷۶ بنا بر شرایط مقرر در ماده ۴۹(۱)، به کنوانسیون واحد پیوست. این ماده به دولت‌ها اجازه می‌دهد که در زمان پذیرش کنوانسیون، در قالب حق شرط در دوره انتقال، برخی مصادیق نامبرده در این ماده را به‌طور موقت از عداد ممنوعیت‌های کلی پیش‌بینی شده در کنوانسیون خارج کنند. با توجه به پذیرش فرهنگی مصرف برگ کوکائین در بولیوی، انقضای مهلت ۲۵ ساله مقرر در کنوانسیون نیز تأثیری در عملکرد بولیوی در حمایت از شهروندانش نداشت. حتی این دولت در سال ۲۰۰۹ با تغییر قانون اساسی، حق مصرف، تولید، خرید و فروش برگ کوکا را برای شهروندانش برقرار کرد که به‌شدت مورد انتقاد هیأت قرار گرفت (Hoffman & Habibi, 2016: 215).

بولیوی در ابتدا خواستار اصلاح کنوانسیون بود، ولی به دلایلی درخواست خود را مسترد و با انگیزه رعایت حقوق بین‌الملل تصمیم خود به خروج از کنوانسیون را در ۲۹ ژوئیه ۲۰۱۱ به دبیر کل سازمان ملل اظهار و سپس قصد خود مبنی بر الحاق مجدد همراه با حق شرط نسبت به ماده ۴۹ (۲) (e) کنوانسیون واحد^۱ را بر اساس ماده ۵۰ به این مقام اعلام کرد (Boister, 2016: 10-11). در نهایت الحاق همراه با حق شرط بولیوی با موفقیت در ۱۰ فوریه ۲۰۱۳ نهایی شد و این کشور توانست ضمن حفظ فرهنگ سنتی، رابطه خود با نظام بین‌المللی را حفظ کند (Klein & Stothard, 2018: 11-12).

۱. در این بند از کنوانسیون مقرر شده است که مصرف برگ کوکائین باید ظرف مدت ۲۵ سال از تاریخ لازم‌الاجرا شدن کنوانسیون نسبت به دولت عضو پایان یابد.

با وجود این، عملکرد بولیوی انتقادات جامعه بین‌المللی را به دنبال داشت؛ مخالفت تصمیم این کشور با اصل حسن نیت در روابط معاهداتی و همچنین نقض ماده ۱۹ کنوانسیون وین^۱، از جمله مواردی است که بولیوی را به نقض روح کنوانسیون و عدم رعایت قواعد حق شرط متهم می‌کند (Habibi & Hoffman, 2017: 454). هیأت نیز ضمن تأیید عملکرد بولیوی به لحاظ رعایت مفاد قانونی، آن را بر خلاف روح و موضوع کنوانسیون اعلام کرد.

در مقابل، موافقان با استناد به ماده ۵۰ (۳) کنوانسیون واحد و عدم مخالفت اعضا با حق شرط بولیوی^۲، از این اقدام حمایت کردند (Boister, 2016). در واقع، تبعات خروج یک کشور از چارچوب بین‌المللی کنترل مواد در مقایسه با التزام کشور به آن چارچوب همراه با برخی قیود، دلیل نسبتاً محکمی برای طرفداری از این گزینه تلقی می‌شود. اما به باور برخی محققان، بازخوردهای به شدت منفی جامعه بین‌المللی، شاید استفاده مجدد از این سازوکار را برنتابد (Habibi & Hoffman, 2017: 456).

۵.۲. خروج از کنوانسیون

برخی محققان بر این باورند که انتخاب مسیری مشروع برای کشورهای قانونی‌ساز از هر چیزی واجب‌تر است. بر این اساس، رعایت حقوق بین‌الملل به اندازه‌ای اهمیت دارد که حتی می‌تواند خروج از کنوانسیون‌های بین‌المللی را به بهانه جلوگیری از نقض آنها توجیه کند. محققان به طور خاص بر جایگاه کانادا به عنوان کشوری که به احترام به حقوق بین‌الملل مشهور است، تأکید و اظهار کرده‌اند که نباید فرایند قانونی‌سازی به عاملی جهت تخریب جایگاه و وجهه بین‌المللی یک کشور در جامعه بین‌الملل بدل شود (Hoffman, & Habibi, 2016: 215-216). جدای از آن، از نظر طرفداران این رویکرد، در صورتی که کشوری معتقد باشد اجرای کنوانسیون به شهروندانش آسیب می‌زند، وظیفه اخلاقی دارد تا از آن خارج شود. حتی به باور برخی محققان، خروج از کنوانسیون‌های به اصطلاح پیش‌پافتاده جزو اعمال حاکمیتی یک کشور محسوب می‌شود.

هر سه کنوانسیون مواد مخدر به اعضا اجازه می‌دهند تا با ارسال اعلامیه به دبیر کل سازمان ملل و طی بازه‌های زمانی گوناگون از آن خارج شوند (Habibi & Hoffman, 2017: 455). خروج از کنوانسیون واحد و کنوانسیون روان‌گردان ظرف شش ماه از تاریخ تقدیم درخواست و برای کنوانسیون

۱. طبق ماده ۱۹ کنوانسیون وین، حق شرط نباید مابین با هدف و موضوع معاهده باشد.

۲. بر اساس ماده ۵۰ (۳) در مورد شرایط اعمال حق شرط اعضا ۱۲ ماه فرصت مخالفت دارند و در صورتی که تعداد مخالفت‌کنندگان به بیش از یک‌سوم برسد، الحاق محقق نمی‌شود.

۱۹۸۸ ظرف یک سال است. ماده ۴۶ (۱) و (۲) کنوانسیون واحد، ماده ۲۹ (۱) و (۲) کنوانسیون ۱۹۷۱ و ماده ۳۰ کنوانسیون ۱۹۸۸ ناظر بر شرایط زمانی کناره‌گیری از کنوانسیون‌های مواد مخدر است. با وجود این، برخی محققان پیامدهای منفی خروج از کنوانسیون را دلیلی محکم برای انتقاد از این شیوه می‌دانند. یکی از انتقادات وارد بر این رویکرد، لزوم احترام به نظم حقوقی بین‌المللی است. به عبارتی، نباید به بهانه سازگاری رویکرد ملی و بین‌المللی کشورها و جاهت نظام حقوق بین‌الملل را زیر سؤال برد. دغدغه‌های مشترک بین‌المللی امروزه از هیچ طریقی جز همکاری‌های مؤثر بین‌المللی حل و فصل نخواهند شد؛ امری که خروج از کنوانسیون‌های بین‌المللی را بر نمی‌تابد. جدای از مبانی یادشده و تویخ‌های هیأت، از دست دادن بازارهای قانونی بین‌المللی کانابیس و تحمیل ضررهای اقتصادی نیز هشدار مهمی برای کشورهای است که قصد استفاده از این روش را خواهند داشت (Hall, 2018a: 1230). نگارندگان نیز همسو با منتقدان این دیدگاه معتقدند که دولت‌های طرفدار قانونی‌سازی در صورتی که از کنوانسیون‌های مواد خارج شوند، امکان تجارت بین‌المللی مواد مخدر و روان‌گردان برای امور علمی و پزشکی را از دست می‌دهند و حتی به دلیل قاچاق مواد مخدر در معرض ضمانت‌اجراهای بین‌المللی مندرج در کنوانسیون واحد و کنوانسیون قاچاق از جمله ماده ۳ (۱) (a) (i) کنوانسیون قاچاق قرار می‌گیرند.

۵.۳. طبقه‌بندی مجدد کانابیس در کنوانسیون‌های مواد مخدر

عرضه پزشکی کانابیس^۱ در بیشتر ایالت‌های آمریکا و برخی دیگر از کشورها در حالی صورت گرفته است که این ماده مخدر در فهرست شماره یک و چهار کنوانسیون واحد، یعنی سخت‌ترین وضعیت، قرار دارد. این کشورها با اتکا بر نتایج پژوهش‌های تجربی مبنی بر فواید کانابیس در کاهش درد بیماران و همچنین آسیب‌های پایین این ماده در مقایسه با برخی مواد مخدر دیگر، آن را به‌عنوان دارو در اختیار بیماران قرار دادند (Bradford et al., 2018: 667).

مخالفت کنوانسیون و نهادهای ناظر آن با امکان استفاده پزشکی از این ماده نه تنها دولت‌ها را نسبت به استفاده از این ابزار بی‌رغبت نساخت، بلکه موجب شد تا برخی نهادهای بین‌المللی همچون دفتر مقابله با جرم و مواد مخدر سازمان ملل و سازمان بهداشت جهانی، تحقیقات جدیدی را در زمینه فایده پزشکی کانابیس به جریان بیندازند. در ادامه این روند، کمیسیون مواد مخدر نیز در اظهارات خود به‌صورت ضمنی بحث امکان مصرف پزشکی کانابیس یا مشتقات صنعتی آن را آغاز کرده است. نهایتاً این اقدامات کشورها، بر بحث بازطبقه‌بندی کانابیس در سطح بین‌المللی تأثیر گذاشت.

کمیسیون مواد مخدر تحت تأثیر این فرایندها در سال ۲۰۱۶، از سازمان بهداشت جهانی درخواست کرد تا در مورد امکان بازنگری کانابیس و مشتقات آن تحقیق کند. این سازمان نیز به‌عنوان رکن صلاحیتدار، با تشکیل کمیته متخصصان در مورد وابستگی به مواد، مأموریت یافت تا در مورد این وضعیت تحقیق و پیشنهادها را به کمیسیون مواد مخدر ارائه دهد (Bewley-Taylor, 2018: 1226-1228).

سازمان بهداشت جهانی در ژانویه ۲۰۱۹ نتایج اولین بازنگری خود در مورد کانابیس را در قالب پیشنهادهایی منتشر و در آن حذف کانابیس از جدول چهارم کنوانسیون واحد و ابقای آن در جدول اول این کنوانسیون را از کمیسیون مواد مخدر خواستار شد (Walsh et al., 2019: 269). توصیه بی‌سابقه سازمان بهداشت جهانی فایده پزشکی کانابیس را تأیید و احتمال بازطبقه‌بندی و تغییر رویکرد نهادهای بین‌المللی را بیشتر ساخت. به باور محققان، بازطبقه‌بندی کانابیس می‌تواند کشورهای طرفدار قانونی‌سازی را از درگیری با جامعه بین‌المللی نجات دهد و آنها را از منافع تداوم عضویت در کنوانسیون بهره‌مند سازد.

با وجود موارد مذکور، برخی پژوهشگران اظهار کرده‌اند که بازطبقه‌بندی کانابیس مشکل را به‌طور کلی از بین نمی‌برد؛ در واقع، حتی اگر کانابیس بازطبقه‌بندی و از فهرست مواد مندرج در جداول کنوانسیون خارج شود، باز هم مواد دیگر کنوانسیون واحد محدودیت‌های مشخصی را در مورد آن اعمال کرده‌اند که امکان استناد به رویکرد قانونی‌سازی را منتفی می‌کند (Blickman, 2018: 120). برای نمونه ماده ۲۸ (۳) کنوانسیون اعضا را به کاربست اقدامات ضروری برای پیشگیری از سوءمصرف و قاچاق برگ‌های کانابیس ملزم می‌کند. کنوانسیون ۱۹۸۸ نیز انجام اقدامات مناسب به‌منظور پیشگیری از کشت غیرقانونی و از بین بردن گیاه کانابیس را ضروری ساخته و کشت آن با هدف تولید مواد مخدر برخلاف کنوانسیون واحد را جرم محسوب کرده است. البته در پرتو بازطبقه‌بندی و تغییر دیدگاه‌های بین‌المللی نسبت به عدم مشروعیت مصرف کانابیس، این مواد از کنوانسیون نیز می‌توانند بازتعریف و همسو با جهت‌گیری‌های جدید در کنوانسیون‌ها تفسیر شوند.

۵.۴. استفاده از موافقت‌نامه‌های جرح و تعدیل میان اعضا^۳

برخی محققان معتقدند خروج کشورهای تأثیرگذار ریسک اینکه کشورهای دیگر نیز کنوانسیون را نادیده بگیرند، بیشتر می‌سازد. پیشگیری از بی‌اعتباری کنوانسیون‌های مواد مخدر ایجاب می‌کند تا با ارائه

1. The WHO Expert Committee on Drug Dependence (ECDD)

۲. کمیسیون مواد مخدر می‌تواند این پیشنهادها را با تصویب اکثریت ساده (کنوانسیون ۱۹۶۱) و یا اکثریت دوسوم (کنوانسیون ۱۹۷۷) به کار بندد.

3. Inter Se Modification

برداشت‌های جدید از آنها، علقه اعضا به اجرای تعهدات اصلی کنوانسیون همچنان حفظ شود. موافقت‌نامه‌های تعدیل معاهده‌های چندجانبه گزینه‌ای است که کنوانسیون وین در مورد حقوق معاهدات برای تحقق چنین دیدگاهی در اختیار محققان قرار می‌دهد (Habibi & Hoffman, 2017: 454-455). به‌رغم عدم اشاره به موافقت‌نامه‌های تعدیل در کنوانسیون‌های مواد مخدر، می‌توان بر اساس حقوق بین‌الملل عام و ماده ۴۱ کنوانسیون وین از آن به‌عنوان راهکاری قابل اطمینان استفاده کرد. به‌طور کلی، مسئله اصلاح معاهدات چندجانبه (با تعداد اعضای زیاد) و احتمال بالای عدم موافقت بسیاری از اعضا موجب شد تا جامعه بین‌المللی با پیش‌بینی راه‌حل موافقت‌نامه‌های جرح و تعدیل، امکان تغییر مفاد برخی مواد کنوانسیون را میان اعضای متقاضی فراهم سازد. استناد به این سازوکار نیز در شرایط ماده ۴۱ صورت می‌گیرد:

- امکان جرح و تعدیل در کنوانسیون پیش‌بینی شده باشد یا کنوانسیون جرح و تعدیل را منع نکرده باشد؛
- جرح و تعدیل تأثیری در حقوق یا تعهدات سایر اعضای کنوانسیون نداشته باشد.
- جرح و تعدیل مربوط به مقرراتی از معاهده نباشد که تخلف از آنها با اجرای مؤثر موضوع و هدف کنوانسیون در کلیت آن، تعارض داشته باشد.

به باور نویسندگان، برداشت‌های موجود از مفاد کنوانسیون استفاده از این سازوکار را ممنوع نمی‌کند، بنابراین کشورهای همفکر می‌توانند از این طریق جریان قانونی‌سازی را با مقررات کنوانسیون سازگار کنند. بر اساس بند ۲ ماده ۴۱، در چنین شرایطی دولت متقاضی باید قصد خود مبنی بر انعقاد موافقت‌نامه جرح و تعدیل را به سایر طرف‌های معاهده ابلاغ نماید.

نگارندگان بر این عقیده‌اند که مقررات‌گذاری در این حوزه با کاهش شایان توجه حجم بازارهای غیرقانونی نه‌تنها امکان دسترسی کودکان به این ماده را محدود می‌کند، بلکه با جداسازی مواد کم‌خطر از پرخطر، سلامت مصرف‌کنندگان را بهتر از سیاست‌های پیشین تأمین می‌کند. حامیان این گزینه همچنین بر این باورند که فعالیت‌های قانونی دولت‌ها برای عرضه کانابیس یکی از ابزارهای مشروع برای رفاه و سلامت انسان به‌عنوان هدف نهایی کنوانسیون‌های مواد مخدر محسوب می‌شود (Boister & Jelsma, 2018: 480-485). در حقیقت، اعضای موافقت‌نامه جرح و تعدیل در راستای تحقق تعهد خود نسبت به هدف اصلی کنوانسیون، و نه انحراف از آن، برنامه‌های پیشین خود را تغییر خواهند داد (Habibi & Hoffman, 2017: 454). این در حالی است که مخالفان، تناقض این رویکرد با هدف و روح کنوانسیون را دلیل اصلی انتقاد از این گزینه می‌دانند.

در مقابل، موافقان در تأیید عدم تأثیرپذیری حقوق و تعهدات سایر اعضا به‌واسطه این گزینه اظهار

کردند که تجارت پررونق قاچاق مواد مخدر به خوبی گواهی بر شکست سیاست‌های ممنوعیت عرضه مواد مخدر است، حال آنکه بازار قانونمند کانابیس بهتر از رقیب خود می‌تواند مانع از واردات این محصول به آن دسته از اعضای کنوانسیون شود که عضو این موافقت‌نامه‌ها نیستند و از این طریق می‌تواند به آنان در سیاست‌های کنترلی کمک برساند (Boister & Jelsma, 2018: 480-481).^۱

آنچه به وجهه این گزینه می‌افزاید، امکان برقراری تجارت بین‌المللی میان دولت‌های طرفدار قانونی سازی (و کشورهای سنتی تولیدکننده کانابیس) است (Boister & Jelsma: 2018)؛ به صورتی که تأمل پیرامون این موضوع، از احتمال توجه به سایر گزینه‌ها همچون خروج از کنوانسیون می‌کاهد. درآمدهای این صنعت سودآور در مقایسه با آثار خروج از کنوانسیون‌ها و از دست دادن بازارهای اقتصادی، از مهم‌ترین دلایل انتخاب احتمالی این گزینه است.

بنابر استدلال طرفداران این رویکرد، می‌توان دوره‌ای موقت را تعریف و در آن دوره عدم رعایت کنوانسیون‌های مواد مخدر را به استناد اتخاذ این سازوکار توجیه کرد. محققان این ایده را تحت عنوان «عدم رعایت قابل احترام»^۲ مفهوم‌سازی و بیان کرده‌اند که چنین مفهومی، تغییر نهایی تعهدات اعضای این موافقت‌نامه‌ها در برابر کنوانسیون، را گزینه معتبری جلوه می‌دهد (Walsh et al., 2016: 1).^۳

به‌طور خاص، برخی محققان ملاحظات حقوق بشری را به‌عنوان توجیه‌کننده این گزینه مطرح کردند. حقوق بین‌الملل نظم و همکاری بین کشورها را تقویت می‌کند، اما در صورتی که عدم رعایت مفاد یک کنوانسیون، واکنشی به سیستم ناکارا و ناقض حقوق بشر تلقی شود، این عدم رعایت، مشروع و حتی جریان‌ساز تلقی خواهد شد. بدین معنی که می‌توان به‌واسطه موافقت‌نامه جرح و تعدیل، تقدم حقوق بشر را به‌عنوان اصل لازم‌الرعایه گنجانند و سیستم معیوبی را که راهی برای اصلاحش وجود ندارد، اصلاح کرد (van Kempen & Fedorova, 2018: 511-516). در واقع، کنوانسیون‌های مواد مخدر را بایستی در پرتو رعایت حقوق بشر مثبت تفسیر کرد؛ موافقت‌نامه‌های جرح و تعدیل نیز می‌تواند راهکاری برای

۱. بر اساس مفاد کنوانسیون وین در مورد حقوق معاهدات، در صورت وجود اختلاف میان کشورها در زمینه تأثیر موافقت‌نامه‌های جرح و تعدیل بر حقوق و تعهدات اعضا، موضوع را می‌توان در دیوان بین‌المللی دادگستری مطرح کرد.

2. Respectful Noncompliance

۳. برخی محققان از این مفهوم تحت عنوان عدم رعایت مبتنی بر اصول (Principled Noncompliance) نام برده و بر این باورند که اگر کشوری مفاد کنوانسیون را مخالف واقعیت‌های اجتماعی موجود بداند، می‌تواند با ابتنا بر این مفهوم، نقض قواعد حقوق بین‌الملل را توجیه کند. در چنین شرایطی، عملکرد این کشورها می‌تواند زمینه تدوین قواعد جدید حقوق بین‌الملل (اعم از عرفی یا معاهداتی) را فراهم آورد (Haase, 2019: 117-118).

عادی‌سازی روابط میان تعهدات حقوق بشر مثبت و تعهدات ناشی از کنوانسیون در شرایطی که اصلاح کل کنوانسیون مطلوب نیست، باشد. به نظر نگارندگان، طرح یک الگوی جدید برای تنظیم روابط اعضا میان یکدیگر در چارچوب نظام کنترل بین‌المللی مواد مخدر، افزون بر آنکه چالش نادیده‌انگاری یا تفسیرهای غیرمنطقی را از بین می‌برد، مسیری را تعیین می‌کند که می‌تواند تحولات مبتنی بر ادله تجربی را بهتر به نمایش بگذارد. در صورتی که کشوری همانند کانادا این جریان را شروع کند، مشارکت بالای کشورهای همفکر، دور از انتظار نخواهد بود.

۶. مقاومت در برابر تغییر رویکرد بین‌المللی کنترل کانابیس

انتظار می‌رفت تا قانونی‌سازی کانابیس مسئله در اونگس ۲۰۱۶ به بحث گذارده شود؛ اما در عمل انتظارات به واقعیت نپیوست و دولت‌ها با بی‌توجهی به این موضوع، در برابر این رویکرد جدید مقاومت نشان دادند. نظر به عدم اشاره به مباحث قانونی‌سازی و در مقابل برجسته شدن رویکرد ممنوعیت در سند نهایی اونگس ۲۰۱۶، می‌توان حمایت از این نظام قدیمی ممنوعیت را کماکان در میان اعضای کنوانسیون‌ها مشاهده کرد (Blickman, 2018: 102-103). از این حیث، به‌رغم طرح مسئله حقوق بشر قربانیان مواد مخدر در اونگس و تلاش برخی دولت‌ها و سازمان‌های غیردولتی در تغییر نظام‌های تقنینی و قضایی خود (بینازاده و رئیسی، ۱۳۹۹: ۴۱۶-۴۱۷)، بی‌توجهی مقامات بین‌المللی به این موضوع و به تأخیر انداختن آن، یکی از ابعاد مقاومت نهادهای بین‌المللی در برابر رویکرد در حال ظهور را نشان می‌دهد.

بنابراین، اونگس عامدانه از کنار این جریان جدید گذشت و فرصتی را برای تعامل کشورها فراهم نکرد. به همین سبب، ممکن است این کشورها برای تنظیم روابط خود با نظام بین‌المللی تصمیماتی بگیرند که حتی رادیکال به نظر برسد. با توجه به اینکه پیش‌بینی چنین جریانی برای نهادهای ناظر این حوزه چندان سخت نیست، به‌نظر می‌رسد وفاداری به سیاست‌های مبتنی بر ممنوعیت، در واقع ناشی از برتری ایدئولوژی بر تجربه‌محوری^۱ در جامعه بین‌المللی باشد.

در همین زمینه نهادهای بین‌المللی با استفاده از سازوکارهای دیگری نیز گفتمان مقاومت را توسعه دادند. برای مثال اینکه اقدامات اخیر دولت‌های طرفدار قانونی‌سازی علاوه بر نقض کنوانسیون‌های مواد، ماده ۶ کنوانسیون سازمان ملل برای مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی (به‌طور خاص پول‌شویی) را زیر پا گذاشته است، یکی از مهم‌ترین ابعاد مقاومت به‌شمار می‌رود (Boister, 2016: 389). بر اساس

1. Evidence Based Policy

رویکرد تجربه‌محور بر استفاده از نتایج پژوهش‌های تجربی در فرایند سیاستگذاری تأکید می‌کند.

همین استدلال، درآمدهای هنگفت حاصل از سیاست‌های قانونی‌سازی از نظر این نهادها پول‌شویی محسوب می‌کند و آنان را در معرض ضمانت‌اجراه‌های کنوانسیون اخیر قرار می‌دهد. جدای از حمایت اکثریت کشورها از نظام کنونی کنترل مواد مخدر در اונگس ۲۰۱۶، کشورهای همچون روسیه و چین به‌عنوان موافقان سرسخت قانونی‌سازی، در موقعیت‌های مختلف بر عدم رعایت حقوق بین‌الملل از سوی دولت‌های طرفدار قانونی‌سازی تصریح و بازگشت به تعهدات بین‌المللی را خواستار شدند (Klein & Stothard, 2018: 8-9). در شصت‌ودومین جلسه کمیسیون مواد مخدر در مارس ۲۰۱۹ نیز با اینکه مسئله قانونی‌سازی کانابیس و به‌طور خاص اقدامات کانادا در این زمینه مطرح شد، ولی مخالفت سرسختانه برخی کشورها مانع شکل‌گیری بحث جدی در این خصوص شد. حتی اعلامیه پایانی اجلاس وزرا نیز همان مضامین سند نهایی اونس ۲۰۱۶ را بازتاب داده و به تلاش برای اجرای تعهدات ناشی از کنوانسیون‌های مواد مخدر تأکید کرده است (International Drug Policy Consortium, 2019: 1-3). در مجموع، تلاش برای آزمون فرضیه تحقیق، ما را به این نتیجه رسانید که تاکنون نهادهای بین‌المللی کنترل مواد مخدر در برابر تغییر کنوانسیون‌های مواد مخدر مخالفت ورزیده‌اند و قانونی‌سازی کانابیس را به‌عنوان سیاست مورد تأیید کنوانسیون‌ها نمی‌پذیرند.

۷. ابهام نسبت به آینده: حل یا تشدید بحران کانابیس در نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر

مقاومت نهادهای ناظر و حمایت شدید برخی کشورها از رویه ممنوعیت مطلق بیانگر آن است که میل به تغییر هنوز رسماً توسط جامعه بین‌المللی دنبال نشده است. لکن، عملکرد کشورهای سنتی تولیدکننده کانابیس و سایر کشورهای تأثیرگذار، به احتمال بسیار زیاد آنها را به واکنش جدی وادار خواهد کرد. کشورهای سنتی تولیدکننده کانابیس با طرح این موضوع که هیأت با حمایت از جرم‌زدایی مصرف کانابیس و در مقابل تأکید بر ممنوعیت عرضه کانابیس، اقدامات تبعیض‌آمیزی را اجرا کرده است، نارضایتی خود را به جامعه بین‌المللی اعلام کردند. در چنین شرایطی ادامه قانونی‌سازی کانابیس، احتمال ناپدید شدن تمایز میان کشورهای سنتی تولیدکننده و کشورهای مصرف‌کننده را بیشتر می‌کند، به‌صورتی که ممکن است کشورهای مصرف‌کننده خود به تولیدکننده گسترده این ماده مخدر تبدیل شوند (Blickman, 2018: 110-111).

رشد این صنعت در کشورهای مصرف‌کننده موجب خواهد شد تا کشورهای سنتی تولیدکننده، نگران

از وضعیت تولید خود و با امید حاصل از درآمد فراوان، با کشورهای مصرف‌کننده همراهی کنند و به رقابت برای عرضه بیشتر کانابیس روی بیاورند (Caulkins, 2015: 3-4). از این رو توجه به درآمد بسیار بالای حاصل از فعالیت‌های تجاری در کانادا و ایالات متحده، عاملی است که امکان تغییر پارادایم را تسهیل می‌کند. البته، در نظر گرفتن این احتمال که سیستم عرضه مواد مخدر در کشورهای سنتی تولیدکننده نیز می‌تواند در واکنش به از دست دادن بازار محصولات خود به کشت و عرضه تریاک یا هرویین تمایل نشان دهند، به پیچیدگی تصمیمات آینده می‌افزاید و نگرانی‌ها را در مورد آینده ابهام‌آمیز این جریان دوجندان می‌سازد.

هال (۲۰۱۸) با اتکا بر این موضوع که دلیل حمایت نهایی نهادهای بین‌المللی از سیاست‌های جرم‌زدایی و کاهش آسیب، به کارگیری آنها توسط دولت‌های قدرتمند بوده است، اظهار می‌دارد که تغییر احتمالی به سمت قانونی‌سازی نیز در پاسخ به اقدامات داخلی اعضای دارای نفوذ صورت خواهد گرفت. از این رو با توجه به اینکه کانادا و آمریکا بخشی مهمی از جریان قانونی‌سازی را پیش می‌برند، باید منتظر تحولات جدیدی در نظام بین‌المللی باشیم. اقدامات اخیر دولت نیوزیلند و مکزیک را می‌توان نشانه‌ای از همراهی احتمالی سایر کشورها با قانونی‌سازی کانابیس دانست. در حال حاضر، نیوزیلند در سال ۲۰۲۰ همه‌پرسی مربوط به قانونی‌سازی را برگزار می‌کند و در صورت تصویب، به‌عنوان یکی از ناقضان کنوانسیون‌های مواد شناخته خواهد شد (Fischer et al., 2020: 2). اقدامات قانونی در مورد قانونی‌سازی کانابیس در مکزیک نیز در حال انجام است و این امر در نهایت بحران موجود را تشدید می‌کند. آگاهی از این موضوعات، ما را به اثبات فرضیه‌مان نزدیک خواهد کرد. در واقع، به نظر می‌رسد با توجه به حمایت دولت‌های قدرتمند از سیاست قانونی‌سازی و الحاق برخی دیگر از کشورها به این جریان، تعهدات بین‌المللی کشورها در حوزه کنترل کانابیس بایستی بازتعریف شود.

به باور برخی محققان، عملکرد دولت آمریکا و اروگوئه در برابر اتهامات نهادهای ناظر، بدین معناست که آنها - دست‌کم در وضعیت فعلی - قصد انجام اصلاحات گسترده‌تری را ندارند (Klein & Stothard, 2018: 12-13)؛ اما به باور نگارندگان، این احتمال که رویکرد عملی کشورها می‌تواند مسیر سیاست‌های آینده را مشخص سازد، چنین موضع‌گیری‌ای را توجیه می‌کند. در واقع، آنها در عمل از سیاست‌های داخلی خود حمایت می‌کنند. از سوی دیگر، اعلام دولت کانادا در اوانگس، به‌طور خاص ضرورت بازتعریف نظم بین‌المللی کنترل مواد مخدر را آشکار و این کشور را به پیشگام دستیابی به توافق بین‌المللی جدید بدل می‌کند.

۸. نتیجه

اینکه در نظام فعلی کنترل مواد مخدر، قانونی‌سازی آشکارا ناقض مفاد کنوانسیون‌های بین‌المللی موجود است، استدلالی منطبق با واقع به نظر می‌رسد. هرچند نقض آن دسته از مقررات معاهداتی که بر پایه برتری ایدئولوژی بر تجربه‌محوری تدوین شده و در گذر زمان در رویه عملی کشورها دستخوش تغییراتی شده است، نقطه عطفی برای شروع تحولات جدید در حقوق بین‌الملل خواهد بود. به عنوان مثال، ایالات متحده که روزگاری از کنوانسیون واحد به دلیل وجود مقررات سهل‌گیرانه انتقاد می‌کرد، در حال دفاع از اقدامات ایالت‌های خود است و شاید تا چند سال دیگر خود در سطح فدرال سیاست قانونی‌سازی را تصویب کند. عملکرد ملی دولت‌های اروگوئه، کانادا و اخیراً نیوزیلند و مکزیک نیز نشان از این دارد که قانونی‌سازی وارد جریان اصلی نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر شده است. همین چرخش دیدگاه‌ها از ممنوعیت مطلق به سمت قانونی‌سازی برخی اشکال تولید، مصرف و توزیع مواد مخدر سبب شده است که راهکارهای حقوقی‌ای در قالب ظرفیت حقوق معاهدات برای رفع اتهام از مسئله نقض کنوانسیون مطرح شود: خروج از کنوانسیون‌های مواد مخدر، خروج و سپس الحاق مجدد همراه با حق شرط، بازطبیقه‌بندی کانابیس و استفاده از موافقت‌نامه‌های جرح و تعدیل که در نوشتار حاضر به تفصیل مورد توجه قرار گرفت، از جمله این مواردند.

شایان ذکر است در سلسله‌مراتب منابع حقوق بین‌الملل، قواعد آمره همواره بر سایر قواعد برتری خواهند داشت و اگر بن‌مایه نظام کنترل مواد مخدر را حراست از حیات، سلامت، بهداشت، آزادی و رفاه انسان‌ها به‌مثابه حقوق بنیادین بشر بدانیم، هریک از دو رویکرد ممنوعیت یا مدیریت مصرف مواد مخدر که در سایه آزمون‌های تجربی به هدف یادشده نزدیک‌تر باشد بر دیگری اولویت خواهد داشت. همچنین از دیدگاه برخی حامیان قانونی‌سازی، ارجحیت دادن به مباحث مربوط به حقوق بشر توجیه مشروعیت لغو نظام تنبیهی/کیفری در قبال کشت، تولید، توزیع، خرید، فروش و مصرف برخی اشکال مواد مخدر از جمله کانابیس خواهد بود.

فراموش نکنیم که قواعد حقوق بین‌الملل از منظر نوشته یا نانوشته بودن نیز بر یکدیگر برتری ندارند. از این رو بر اساس آموزه‌های حقوق بین‌الملل شکل‌گیری عرف بین‌المللی معارض در حین حیات یک معاهده بین‌المللی امری دور از ذهن نیست. بدان معنی که رویه عملی موجود- که از جانب دولت‌های تأثیرگذار در این حوزه انجام شده است- می‌تواند به شکل‌گیری عنصر مادی عرف بین‌المللی بینجامد و با همراهی عنصر معنوی تولد یک قاعده بین‌المللی نوین را در حقوق بین‌الملل به همراه داشته باشد. آنچه در مقام تعارض دو قاعده حقوق بین‌الملل به حل تعارض کمک می‌کند تقدم و تأخر زمانی آن دو است.

لذا، در صورتی که رویهٔ پرتکرار بین‌المللی به همراه اعتقاد به الزامی بودن آن رویه، در جامعهٔ بین‌المللی تثبیت شود به عنوان یک قاعدهٔ عرفی بین‌المللی مؤخر تاب مقاومت در برابر قواعد نوشته مقدم را خواهد داشت.^۱ البته شاید بتوان قانونی‌سازی کانابیس را به عنوان یکی از مصادیق «اهداف علمی» مندرج در مادهٔ ۴ کنوانسیون واحد برشمرد و اقدامات کشورها را بر اساس آن توجیه کرد، ولی بسیاری از حقوقدانان مخالف این استدلال بوده و معتقدند که تدابیر قانونی‌سازی بر اساس رویهٔ عملی نهادهای بین‌المللی کنترل مواد مخدر منطبق با مفهوم هدف علمی نیست.

در مجموع، مطالعهٔ ادبیات تحقیق در این زمینه نشان می‌دهد که با نوعی تغییر پارادایم مواجهیم که طی آن رشد افکار حامی تغییر، نگرش‌ها در زمینهٔ چگونگی رویارویی با مواد مخدر را متحول ساخته و در ادامه راه در حال جایگزینی رویکرد ممنوعیت با الگوی قانونی‌سازی است. بنابراین، با تغییر پارادایم کنونی و جهت‌گیری کشورها به سمت قانونی‌سازی کانابیس می‌توانیم انتظار داشته باشیم که در آینده‌ای نزدیک نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر در معرض بازنگری اساسی قرار گیرد. بر این اساس، نهادهای بین‌المللی کنترل مواد مخدر باید دست از مقاومت بردارند و اجازهٔ تحول نظام و بر ساخت دوباره نظم بین‌المللی کنترل مواد مخدر را بدهند. از این حیث، فرضیهٔ پژوهش ما در مورد ضرورت بازنگری نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر با توجه به قانونی‌سازی کانابیس تأیید می‌گردد. در واقع، آگاهی از رخدادهای پیرامون این حوزه به ما این اطمینان را می‌دهد که تغییر نظام بین‌المللی کنترل مواد مخدر را امری حتمی بدانیم و بنابراین از این به بعد بر چگونگی بازنگری آن تمرکز کنیم.

منابع

۱. فارسی

الف) مقالات

۱. بینازاده، فاطمه و ریسی، لیلا (۱۳۹۹). تحولات تقنینی و قضایی ناظر بر مبارزه با مواد مخدر در کشورهای اונگاس. *فصلنامهٔ مطالعات حقوق عمومی*، ۵۰(۱)، ۴۰۱-۴۲۱.
۲. رحیمی‌پور، ایمان؛ حبیب‌زاده، محمدجعفر؛ محقق‌داماد، مصطفی؛ فرجیها، محمد و امید، جلیل (۱۳۹۵). سیاست کاهش آسیب در قبال مصرف مواد مخدر «مطالعهٔ تطبیقی در نظام عدالت کیفری ایران، پرتغال و کانادا». *مجلهٔ پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، ۲۰(۳۰)، ۸۴-۱۰۹.

۱. شایان ذکر است تا زمانی که دولت‌ها در مقام طرح دعاوی بین‌المللی برنیابند، محملی برای بررسی حقوقی این ادعا که آیا قانونی‌سازی به یک قاعدهٔ عرفی بین‌المللی بدل شده است یا نه پیش نخواهد آمد.

۳. شایگان، فریده، رحمانی کلاکوب اسماعیل (۱۳۹۸). ضرورت همسویی مجلس شورای اسلامی با تعهدات بین‌المللی دولت در مقابله با جرائم مرتبط با مواد مخدر و روان‌گردان. فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، ۲۱(۶۲)، ۱۰۱-۱۲۵.

۴. فرجیها، محمد؛ الله‌وردی، فرهاد (۱۳۹۱). رویکرد جرم‌شناسی فرهنگی به تغییر الگوی مصرف مواد مخدر در میان جوانان. آموزه‌های حقوق کیفری، ۷، ۸۳-۱۰۶.

۵. قربانی، ابراهیم (۱۳۹۵). تبیین وجوه اشتراک و افتراق کنوانسیون‌های ۱۹۶۱، ۱۹۷۱، ۱۹۸۸ مواد مخدر با قوانین داخلی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات بین‌المللی پلیس، ۶(۲۷)، ۵۱-۸۰.

۶. کوشا، جعفر، و شایگان فرهاد (۱۳۹۰). نگرشی بر قاچاق مواد مخدر و قاچاق مهاجرین در معاهدات بین‌المللی. مجله تحقیقات حقوقی، ۵۵، ۱۶۵-۲۱۱.

ب) پایان‌نامه‌ها

۱. تاتاری، امین (۱۳۹۸). جرم‌زدایی از مواد مخدر و تأثیرات آن (مطالعه موردی کشور پرتغال). پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه فردوسی مشهد.

۲. صادقی، آزاده (۱۳۹۶). رویکرد تجربه‌محور به مداخله‌های کیفری در جرائم مواد مخدر در ایران. رساله دکتری دانشگاه تربیت مدرس.

۳. کاوسی، یونس (۱۳۹۶). قانونی‌سازی مواد مخدر و امکان اجرای آن در سیاست کیفری ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبائی.

۲. انگلیسی

A) Articles

1. Barrett, D., Hannah, J., & Lines, R. (2020). What Does it Mean to Adopt a Human Rights-Based Approach to Drug Policy?. *Health and Human Rights*, 22(1), 355.
2. Bewley-Taylor, D. R. (2018). Canada, cannabis legalization and uncertainty around the United Nations drug control conventions. *Addiction*, 113(7), 1226-1228.
3. Blickman, T. (2014). Cannabis policy reform in Europe. Bottom up rather than top down. *Series on Legislative Reform of Drug Policies*, 28.
4. Blickman, T. (2018). The elephant in the room: Cannabis in the international drug control regime. In *Collapse of the Global Order on Drugs: From UNGASS 2016 to Review 2019*. Emerald Publishing Limited.
5. Boister, N. (2016). Waltzing on the Vienna Consensus on Drug Control: Tensions in the International System for the Control of Drugs. *LJIL*, 29, 389.
6. Boister, N., & Jelsma, M. (2018). Inter se modification of the UN drug control conventions: An exploration of its applicability to legitimise the legal regulation of

- cannabis markets. *International Community Law Review*, 20(5), 456-492.
7. Bradford, A. C., Bradford, W. D., Abraham, A., & Adams, G. B. (2018). Association between US state medical cannabis laws and opioid prescribing in the Medicare Part D population. *JAMA internal medicine*, 178(5), 667-672.
  8. Caulkins, J. P. (2015). After the grand fracture: Scenarios for the collapse of the international drug control regime. *Journal of Drug Policy Analysis*, 10(2).
  9. Caulkins, J. P., Kilmer, B., Kleiman, M., MacCoun, R. J., Midgette, G., Oglesby, P., & Reuter, P. H. (2015). Considering marijuana legalization: Insights for Vermont and other jurisdictions. *Rand Corporation*.
  10. Coomber, R., Moyle, L., & South, N. (2016). The normalisation of drug supply: The social supply of drugs as the “other side” of the history of normalisation. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 23(3), 255-263.
  11. Emerson, B. (2019). Regulation of illegal drugs—no longer What?, but How?. *Journal of Illicit Economies and Development*, 1(3), 251-254.
  12. Fischer, B., Daldegan-Bueno, D., & Boden, J. M. (2020). Facing the option for the legalisation of cannabis use and supply in New Zealand: an overview of relevant evidence, options and considerations. *Drug and alcohol review*.
  13. Haase, H. J. (2019). Principled Noncompliance: Paving the Way for Cannabis Regulation under the International Drug Control Regime. *International Community Law Review*, 21(1), 93-119.
  14. Habibi, R., & Hoffman, S. J. (2017). Legalizing cannabis violates the UN drug control treaties, but progressive countries like Canada have options. *Ottawa L. Rev.*, 49, 427.
  15. Hall, W. (2018). Imperfect international treaties interpreted flexibly are likely to be better than no treaties. *Addiction*, 113(7), 1230-1230.
  16. Hall, W. (2018). The future of the international drug control system and national drug prohibitions. *Addiction*, 113(7), 1210-1223.
  17. Hoffman, S. J., & Habibi, R. (2016). International legal barriers to Canada’s marijuana plans. *CMAJ*, 188(10), E215-E216.
  18. Klein, A., & Stothard, B. (Eds.). (2018). *Collapse of the global order on drugs: From UNGASS 2016 to review 2019*. Emerald Group Publishing.
  19. Luc, M. H., Tsang, S. W., Thrul, J., Kennedy, R. D., & Moran, M. B. (2020). Content analysis of online product descriptions from cannabis retailers in six US states. *International Journal of Drug Policy*, 75, 102593.
  20. Panicker, B. (2016). Legalization of Marijuana and the Conflict with International Drug Control Treaties. *Chi.-Kent J. Int'l & Comp. L.*, 16, 1.
  21. Sandhu, H. S., Anderson, L. N., & Busse, J. W. (2019). Characteristics of Canadians likely to try or increase cannabis use following legalization for nonmedical purposes: a cross-sectional study. *CMAJ open*, 7(2), E399.
  22. Serné, F. (2017). Cannabis Regulation in Uruguay: Reducing Harm and Improving Security?
  23. van Kempen, P. H., & Fedorova, M. (2018). Regulated Legalization of Cannabis through Positive Human Rights Obligations and Inter se Treaty Modification. *International Community Law Review*, 20(5), 493-526.

24. Walsh, J., & Jelsma, M. (2019). Regulating drugs: resolving conflicts with the UN drug control treaty system. *Journal of Illicit Economies and Development*, 1(3), 266-271.
25. Walsh, J., & Ramsey, G. (2015). Uruguay's drug policy: Major innovations, major challenges. Washington
26. Walsh, J., Blickman, T., Jelsma, M., & Bewley-Taylor, D. (2016). Yes, legalizing marijuana breaks treaties. We can deal with that. *Policy*
27. Walsh, J., Jelsma, M., Blickman, T., & Bewley-Taylor, D. (2019). The WHO's First-Ever Critical Review of Cannabis: A Mixture of Obvious Recommendations Deserving Support and Dubious Methods and Outcomes Requiring Scrutiny. *Policy*.
28. Wodak, A. (2018). From failed global drug prohibition to regulating the drug market. *Addiction*, 113(7), 1225-1226.

۳. اسناد بین‌المللی

1. Single Convention on Narcotic Drugs 1961
2. United Nations Convention on Psychotropic Substances 1971
3. United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988
4. United Nations Convention against Transnational Organized Crime 2000
5. INCB Annual Report 2019.
6. INCB Annual Report 2013.
7. Vienna Convention on the Law of Treaties.
8. International Drug Policy Consortium. (2019). The 2019 Commission on Narcotic Drugs and its Ministerial Segment.